

УДК 378:37.011.3-051+81.243

Юліана ІРХІНА

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри західних і східних мов та методики їх навчання
ДЗ: «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», м. Одеса, Україна
e-mail: vladakirilyuck@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто формування професійно-педагогічної спрямованості серед студентів. Виявлено ефективність методики організації процесу навчання іноземній мові, яка забезпечує мовну підготовку в поєднанні з розвитком професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя.

Ключові слова: професійна спрямованість, іноземна мова, майбутній вчитель, міжпредметні зв'язки, кореляція.

В умовах оновлення змісту і технологій, а також відродження традицій національної освіти в нашій державі значно зростає соціальна значущість праці вчителя, роль його особистості у вихованні підростаючого покоління. Надаючи вирішального значення педагогічній діяльності вчителя, державна національна програма «Освіта» орієнтує на зростаючі вимоги до його професійної підготовки. Це викликає необхідність подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі, створення найсприятливіших умов для становлення вже в педвузі творчої особистості вчителя, що нерозривно пов'язане з посиленням його професійно-педагогічної спрямованості.

Упродовж багатьох років значна увага в науково-педагогічних дослідженнях приділяється вивченню специфіки педагогічної діяльності та створенню професіограми вчителя [3], визначенню структури, змісту, форм і методів теоретичної та практичної підготовки студентів педвузу [6], розробці методик, які сприяють розвитку загальних і спеціальних здібностей, умінь та навичок, вивченню особливостей професійного мислення, пам'яті, самосвідомості й самовиховання вчителя [7].

Педагогічний досвід, аналіз літературних джерел переконливо засвідчили, що підвищення якості підготовки майбутнього вчителя, успішність формування професійно-педагогічної спрямованості його особистості залежить не тільки від вияву нових засобів і підходить до визначення мети та змісту педагогічної освіти, а й від суттєвої перебудови вже існуючих способів організації навчально-виховного процесу вищої педагогічної школи. Це передбачає перехід від принципів екстенсивної організації професійно-педагогічної освіти до її інтенсифікації.

Останнім часом інтенсифікації процесу навчання майбутнього вчителя у вищій школі при-

діляється значна увага. При цьому один із найперспективніших напрямків вбачається в орієнтації всіх вузівських дисциплін, й іноземної мови включно, на зміст і форми реалізації і майбутньої педагогічної діяльності студентів через реалізацію міжпредметних зв'язків з дисциплінами педагогічного циклу.

Мета нашої статті є визначити дидактичні закономірності організації процесу навчання іноземної мови, які є необхідними для формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя на підставі міжпредметного зв'язку з дисциплінами педагогічного циклу.

Завдання були наступні:

- визначити сутність та структуру професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя;
- виявити рівні прояву професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього педагога;
- визначити та теоретично обґрунтувати умови формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів у процесі навчання іноземної мови;
- розробити методичне забезпечення процесу навчання студентів іноземної мови з урахуванням виділеної сукупності умов.

Нами була обґрунтована актуальність теми дослідження, сформульовані його проблема, основні характеристики наукового апарату – мета, завдання, його наукова новизна, теоретична та практична значущість.

Теоретичні засади дослідження процесу розвитку професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя засобами іноземної мови – розглядаються об'єктивні передумови професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, підлягають аналізу різні підходи щодо розуміння сутності структури даного феномена, обґрунтовуються педагогічні умови, які є

необхідними й достатніми для формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх вчителів у процесі навчання іноземної мови. Так, існування феномена, що втілює в собі специфічність провідної професійної властивості вчителя сьогодні теоретично визначається більшістю вітчизняних і зарубіжних авторів. Для його означення вживаються різні словосполучення, як-от: професійна спрямованість учителя; педагогічна спрямованість особистості; професійно-педагогічна спрямованість особистості вчителя.

Наявність різних поглядів на розуміння природи професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, недостатня визначеність у описі сутності цього феномена примусило нас звернутися до пошуку експериментальних фактів, що дозволило розкрити зміст і структуру даного явища. Для цього було проведено діагностичне обстеження вчителів, по закінченню якого нам вдалося зафіксувати показники професійно-педагогічної спрямованості, а також основні компоненти структури даного явища. Вірогідність і надійність виділених показників професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя перевірялися за допомогою кореляційного аналізу. Тіснота кореляційних залежностей ознак прояву його компонентів визначалася посередністю обчислення коефіцієнта кореляції за формулою К. Пірсона:

$$R = \frac{ENxy(x - \bar{x}) \cdot (y - \bar{y})}{\sqrt{Nx(x - \bar{x})^2 \cdot ENy(y - \bar{y})^2}}$$

Отже, вважаємо, що педагогічна спрямованість особистості вчителя являє собою провідну системотворчу властивість, яка виражає його всебічну орієнтованість у специфічному виді діяльності – педагогічній праці і виступає в інформаційній обізнаності щодо сфери і суті педагогічного процесу (когнітивний компонент), позитивно стійкому ставленні до педагогічної професії (емоційно-вольовий компонент), схильності й потреби до професійно-педагогічного спілкування (мотиваційний компонент).

Опис якісних та кількісних характеристик ознак прояву професійно-педагогічної спрямованості особистості став основою для вияву її рівневої ієрархії на базі експериментальних даних пошукового експерименту. Умовно було виділено чотири рівні сформованості цієї властивості: високий, достатній, середній та низький. До кожного із рівнів були описані відповідні якісні характеристики.

Визначення сутності і структури професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, а також опис окремих технологічних підходів і процедур формування її компонентів дозволили нам звернутися до розв'язання основного питан-

ня наскільки закономірна і за яких умов означена вище властивість може бути сформована в майбутніх учителів у процесі вивчення іноземної мови.

Ми припустили, що умови, за яких здійснюється формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя, повинні забезпечувати не тільки повноцінний прояв кожного з компонентів даного феномена, але й сприяти їхньому розвитку в цілісній структурі цієї властивості особистості.

Отже, аналіз структури професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, співвідношення її компонентів, а також їхньої функціональної спрямованості виступив основою, щодо виявлення й обґрунтування педагогічних умов її формування в процесі навчання іноземної мови з урахуванням дидактичних принципів науковості, міжпредметних зв'язків і свідомості.

Вважаємо, що дотримання в процесі навчання іноземним мовам усієї сукупності педагогічних умов має принципове значення для сформованості в майбутніх учителів такої властивості особистості як професійно-педагогічна спрямованість.

Потім розглянули спрямованість на підвищення ефективності процесу формування професійно-педагогічної спрямованості. В обґрунтуванні способів реалізації умов формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх учителів у практиці навчання іноземної мови ми виходили із того, що студенти повинні бути постійно залучені до ситуації, професійно-орієнтованої розумової діяльності, що викликає необхідність концентрації їхньої інтелектуальної, емоційної та вольової активності за трьома полюсами: розширення обізнаності в сфері педагогічної діяльності: зміцнення позитивно-стійкого ставлення до педагогічної професії; посилення потреби в професійно-педагогічному спілкуванні.

У процесі проведення формуючого експерименту були використані такі методи організації навчально-пізнавальної та навчально-професійної діяльності студентів: читання і переклад текстів з фаху, бесіди на різноманітні теми, ігрове моделювання, аналіз педагогічних ситуацій, розв'язання педагогічних задач і вправ, ведення педагогічних понятійних словників.

Реалізація першої умови розвитку професійно-педагогічної спрямованості студентів забезпечувалася впровадженням професійно-орієнтованого змістовного контексту роботи зі знаковою інформацією шляхом переглядного, пошукового, вивчаючого та ознайомчого читання іноземною мовою, забезпеченням природного й постійного збагачення студентів знаннями насамперед найважливішої психолого-педагогічної термінології.

З цією метою для змісту навчальних матеріалів, які пропонувалися для навчання студентів експериментальних груп, була відібрана класифікація, найуживаніших педагогічних термінів, що належать до основних розділів курсу теорії та історії педагогіки, а також методики виховної роботи, основ педагогічної техніки і педагогічної майстерності. Терміни класифікувалися за основними темами, що дозволяло студентам засвоювати їх у певній послідовності.

Дослідно-експериментальна робота передбачала обов'язкове ведення студентами індивідуальних понятійних словників, з опорою на професійно-педагогічну лексику. Мета даного виду роботи полягала насамперед у тому, щоб навчити студентів знаходити необхідні слова для вираження власних думок, суджень, для перекладу текстів з рідної на іноземну мову й навпаки, для проведення рольових ігор і т. п.

Під організацією навчального матеріалу ми розуміємо підбір текстів і розроблення вправ на їхній основі для розвитку мовленнєвих умінь англійською мовою. Поряд із текстами науково-педагогічного змісту використовувалися тексти казок, байок, загадок, пісень.

До експериментальної програми ввійшли вправи, які були побудовані у взаємозв'язку двох видів мовленнєвої діяльності: читання та усного мовлення.

Для успішної реалізації другої умови розвитку професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя – моделювання ситуацій розумової діяльності студентів із визначенням предметного, технологічного і рефлексивного аспектів педагогічної діяльності – вводилася необхідна педагогічна лексика, з наступними бесідами відповідно запланованих тем, а також тренінгу щодо аналізу педагогічних ситуацій, вирішення професійних задач, удосконалення педагогічної техніки, мікрвикладання, участі студентів в імпровізаційних, ділових, рольових іграх, тощо.

Враховуючи складність цих видів робіт, ми використовували систему завдань-вправ, які постійно ускладнювалися та включали в себе аспекти оцінної, предметної, технологічної та рефлек-

сивної орієнтації педагогічних задач, що сприяло реалізації третьої умови формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя. Значна увага приділялася розвитку усного непідготовленого мовлення й аудіювання на початку занять у процесі проведення мовленнєвих зарядок.

Педагогічне спілкування за традиційними принципами педагогіки співробітництва передбачало паритетний контакт викладача й студентів у кожній ланці навчально-виховного процесу, в кожному виді роботи на заняттях. Специфіка предмета «іноземна мова», більшою мірою, ніж інші вузівські предмети, відкриває перспективу педагогіці співробітництва: викладач іноземної мови відносно студентів є старшим партнером щодо комунікації, оскільки перед вузом стоїть комунікативна практична мета оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування.

Одним із ефективних методів підкріплення мотивації до іншомовного спілкування були також і ділові, імітаційні, рольові ігри, тобто організація навчального процесу в формі ігрового моделювання.

Отже, впровадження в навчальний процес активних методів та діалогічних форм комунікації шляхом прочитання та перекладу текстів зі спеціальності: бесіди, ігрового моделювання, аналізу педагогічних ситуацій і розв'язання педагогічних задач та вправ, ведення понятійних словників сприяло успішній реалізації виділених умов й формуванню необхідних рівнів професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів, див. таблицю.

Як засвідчує таблиця, до початку формуючого експерименту студенти експериментальної та контрольної груп знаходилися на рівних позиціях щодо прояву в них професійно-педагогічної спрямованості. Так, високий рівень сформованості даної властивості не було зафіксовано в жодного студента. На достатньому рівні перебувала лише незначна кількість студентів (13,2%). Переважна більшість студентів знаходилася на низькому рівні: в експериментальній – 60,4%, в контрольній – 57,1%. Кількісні дані, які були одержані після завершення формуючого експерименту засвідчили,

Кількісні дані сформованості рівнів професійно-педагогічної спрямованості студентів (%)

№ з/п	Рівні	Рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості			
		Вибірки			
		експериментальна		контрольна	
		до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
1	Високий	–	33,0	–	6,6
2	Достатній	13,2	36,3	13,2	16,5
3	Середній	26,4	20,8	29,7	36,3
4	Низький	60,4	9,9	57,1	40,6

що ефективність способу організації процесу навчання іноземної мови в студентів експериментальної групи значно вища, ніж у студентів контрольної групи. Якщо високий рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості студентів експериментальної групи було зафіксовано в 33,0%, то в контрольній групі – лише в 6,6% студентів. Достатнього рівня досягло 36,3% студентів експериментальної і лише 16,5% контрольної груп. На середньому рівні в експериментальній групі залишилося 20,6% студентів, у контрольній групі їх було 36,3%. Суттєво й те, що переважна більшість студентів контрольної групи (40,6%) так і залишалася на низькому рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості, тоді як у експериментальній групі їхня кількість склала лише 9,9%. Загалом середній показник сформованості професійно-педагогічної спрямованості студентів експериментальної групи, які були на високому, достатньому й середньому рівні, становив 90,1% студентів, а в контрольній групі – 59,4%.

Різниця у виході на рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості студентів експериментальної групи обумовлена, за результатами кореляційного аналізу даних, різним ступенем прояву таких індивідуальних характеристик, як активність та самостійність у навчально-пізнавальній діяльності, інтерес до іноземної мови. Отже, рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя підвищувався в умовах експериментального навчання разом з підвищенням інтенсивності ступеня прояву означених вище характеристик.

Професійно-педагогічна спрямованість особистості вчителя являє собою сукупну властивість, суттєвість якої складає взаємозв'язок когнітивного, емоційного-вольового та мотиваційного компонентів.

Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя може бути достатньо ефективним у процесі вивчення іноземної мови, якщо в цьому процесі реалізувати сукупні умови: наявність професійно орієнтованого змісту в контексті роботи зі знаковою інформацією; моделювання ситуацій розумової діяльності студентів із визначенням предметного, технологічного й рефлексивного аспектів педагогічної діяльності: послідовність трансформації моти-

вів студентів із навчально-пізнавальних у професійно та особистісно значущі.

Реалізація виділеної сукупності психолого-педагогічних умов забезпечує розвиток професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх учителів, незалежно від ступеня та характеру прояву в них таких особистісних якостей, як: активність, самостійність у навчально-пізнавальній діяльності, інтерес до іноземної мови. Емпірично це підтверджується тим, що в умовах експериментального навчання, навіть у випадку досить незначного прояву вищеозначених особистісних характеристик студентів, становлення професійно-педагогічної спрямованості відбувалося більш успішно, що забезпечувало його розвиток на достатньому і навіть високому рівнях.

Встановлені внаслідок кореляційного аналізу даних формулюючого експерименту залежності між рівнем сформованості й такими особистісними проявами майбутніх учителів, як активність, самостійність, інтерес до іноземної мови засвідчили, що становлення професійно-педагогічної спрямованості викликане причинами не суб'єктивного, а саме об'єктивного характеру – змістом і способом організації процесу навчання іноземної мови.

Натомість у процесі реалізації педагогічних умов, що безпосередньо детермінують становлення даної властивості, вони здатні надавати різні супровідні впливи на успішність цього процесу, посилювати або послаблювати його ефективність. Це засвідчує емпірично встановлений факт, що в умовах експериментального навчання студенти, які виявили більшу інтенсивність особистісних характеристик, що розглядалися, досягли значно вищих рівнів професійно-педагогічної спрямованості, ніж ті, в яких вони були виражені в більш низьких показниках.

Стаття дозволяє вважати посилення процесу професійно-педагогічної спрямованості студентів засобами іноземної мови як один із шляхів інтенсифікації їхньої підготовки до здійснення діяльності щодо навчання і виховання школярів.

Стаття не вичерпує проблему, пов'язану з вивченням процесу розвитку професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх учителів. У подальшому вбачаємо за необхідне визначити роль цієї властивості особистості в становленні творчої активності майбутніх учителів.

Список використаних джерел

1. Артемова О. І. Розвиток креативного мовлення молодших школярів: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02. Одеса, 200-1. 209 с.
2. Ахмедзякова Л. М. Психолого-педагогические основы формирования призвания к профессии учителя. Одеса, 1993. 219 с.
3. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя на основі інноваційних технологій: дис... доктора пед. наук: спец. 13.00.04. К., 2003.

4. Закон України «Про вищу освіту» №2984 – III, із змінами від 19 лютого 2009 р. – http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/part_07.htm/
5. Лопштейн Р. Б. Межпредметные связи в подготовке учителя: дисс...кандидата пед. наук. Алма-Ата, 1976. 222 с.
6. Карпова Э. Э. Категория качества в теории и практике подготовки учителя к профессиональной деятельности: дисс...доктора пед. наук: 13.00.01. Одесса, 1993.
7. Цокур О. С. Категория педагогического сознания в теории и практике профессиональной подготовки учителя: дисс...доктора пед. наук: 13.00.01; 13.00.04. Одесса, 1998. 520 с.

References

1. Artemova O. I. Rozvitok kreativnogo movlennya molodshih shkolyariv: dis...kandidata pед. наук: 13.00.02. Odesa, 2001. 209 s.
2. Ahmedzyakova L. M. Psihologo-pedagogicheskie osnovy formirovaniy prizvaniya k professii uchitelya. Odesa, 1993. 219 s.
3. Bogdanova I. M. Profesiyno-pedagogichna pidgotovka maybutnogo vchitelya na osnovi Innovatsiynih tehnologiy: dis...doktora pед. наук: spets. 13.00.04. K., 2003.
4. Zakon Ukraini «Pro vischu osvitu» №2984 – III, iz zminami vid 19 lyutogo 2009 r. – http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/part_07.htm/
5. Lopshteyn R. B. Mezhpredmetnyye svyazi v podgotovke uchitelya: diss...kandidata pед. наук. Alma-Ata, 1976. 222 s.
6. Karpova E. E. Kategoriya kachestva v teorii i praktike podgotovki uchitelya k professionalnoy deyatelnosti: diss...doktora pед. наук: 13.00.01. Odesa, 1993.
7. Tsokur O. S. Kategoriya pedagogicheskogo soznaniya v teorii i praktike professionalnoy podgotovki uchitelya: diss...doktora pед. наук: 13.00.01; 13.00.04. Odesa, 1998. 520 s.

Юліанна Ірхіна. Формирование профессионально-педагогической направленности будущего учителя в процессе обучения иностранного языка

В статье теоретически обоснована и экспериментально подтверждена эффективность методики организации процесса обучения иностранному языку, которая обеспечивает языковую подготовку в единстве с развитием профессионально-педагогической направленности преподавания иностранных языков, которая выступает, как средство активизации учебной деятельности студентов педагогических университетов.

Ключевые слова: профессиональная направленность, иностранный язык, будущий учитель.

Yuliana Irhina. Formation of the professional and pedagogical orientation of the future teacher in the process of learning a foreign language

In the article the effectiveness of the process of studying foreign languages is theoretically well grounded and proved by means of the recent experiments carried out.

It surely promotes the solid command of the language as well as the development of the professional pedagogical direction to be taken by the future teacher.

The professional-pedagogical orientation of the teacher's personality is a cumulative property, the significance of which is the interrelation of the cognitive, emotional-volitional and motivational components.

The implementation of the selected set of psychological and pedagogical conditions ensures the development of the professional-pedagogical orientation of the personality of future teachers, regardless of the degree and nature of manifestation of such personal qualities in them, such as: activity, independence in educational and cognitive activity, interest in a foreign language. Empirically, this is confirmed by the fact that in the conditions of experimental study, even in the case of a rather insignificant manifestation of the above-mentioned personal characteristics of students, the formation of vocational and pedagogical orientation was more successful, which ensured its development at sufficient and even high levels

The article allows to consider the strengthening of the process of vocational and pedagogical orientation of students by means of the foreign language as one of the ways of intensifying their preparation for carrying out activities related to the education and upbringing of schoolchildren.

Keywords: professional orientation, foreign language, future teacher.